

A MODERN TECHNOLÓGIA ÉS AZ OSZTÁLYVISZONYOK

A tudományos-műszaki és technológiai fejlődés az anyagi termelés, a társadalmi felépítmény és a tudat szférájának sok új elemét tartalmazza, de megmaradnak az egyes társadalmi viszonyok és kategóriák, amelyek a klasszikus kapitalista társadalomra jellemzőek. Az osztályviszonyokról és az osztályharcról van ugyanis szó, amelyeket sok polgári teoretikus enyhít vagy tagad. Az ilyen felfogásnak az oka osztályjellegű. Emiatt a korszerű ipari forradalom idején létező osztályviszonyok jellege a marxista tudományos elemzés és társadalmi akció mind jelentősebb tárgyává válik.

A tudományos-műszaki fejlődés maga után vonja az anyagi javak és szolgáltatások, valamint a legszélesebb társadalmi rétegek, foglalkozások és szakmák életszínvonalának növekedését. Egyidejűleg növekszik a fejlettek és fejletlenek, a szegények és gazdagok, a kizsákmányolók és kizsákmányoltak közötti különbség, növekszik a társadalom össz anyagi gazdagsága és a szellemi alkotás közötti egyenlőtlenség. A megnövekedett anyagi gazdagság azokon a területeken is elkülöníti az embereket, ahol megvannak az együttműködés és megértés alapvető feltételei. A részleges egyéni érdekek uralkodnak, az általános, közös társadalmi érdekek pedig háttérbe szorulnak. A különféle szociális, nemzeti, faji összetűzések csaknem az egész világon elterjedtek. Az egymástól legtávolabb élő emberek egymás közötti viszonyai gyakran bensőségesebbek, mint az egy körzetben, egy gyárban közös munkán levő legközelebbi munkatársaké. Az emberi történelem új fejezete kezdődik.

Az osztályviszonyok és ellentétek a látszólagos társadalmi egyensúly ellenére is kiéleződnek és bonyolódnak. Ezek, igaz, változó tartalmúak, új termelési viszonyok jellegével bírnak, és olyan benyomást keltenek, mintha eltűnnének vagy túlhaladottakká válnának. Ez a látszat gyakran olyan elméleti, ideológiai vita alapját képezi, amelyet a korszerű ipari társadalomban a dinamikus egyensúly szerkezeteként magyaráznak, amelyben az anyagi termelés és a társadalmi szervezés minden eleme összekapcsolódik és harmónikusan működik. Az ilyen felfogásokat rendszerint a munkások életszínvonalának növekedésé-

vel, a kapitalistának a munkásokról, a termelésről, a gyárról és a társadalomról való gondoskodásának nagyszámú példájával támasztják alá.

A gazdasági, filozófiai, antropológiai, szociológiai, politikai és pszichológiai elemzések a korszerű termeléssel, munkaszervezéssel, irányítással és ellenőrzéssel, a munkások viselkedésével való interdiszciplinális, dialektikus összefüggése a műszaki-technológiai újítások feltételei között, lehetővé teszi a pozitívista, funkcionális hozzáállás áthidalását, és azt, hogy kifejezésre jussanak a kapitalizmusban, valamint bizonyos különbséggel a szocializmusban is, létező ellentmondások és ellentétek. A meglevő — nem az osztályrendszer és más társadalmi berendezések dicsőítői által kívánt — valóság felfedezésével számos ideológiai spekuláció, valamint a jelen és jövő tudománynak mondott elképzelése omlik össze.

Az osztályviszonyok nem egyforma tartalmúak és intenzitásúak minden társadalomban és a különféle társadalmak minden területén. Legkifejezettebbek az anyagi termelésben, de viszonylag háttérbe szorulnak és rejtett alakot öltenek azokon a területeken, amelyek inkább társadalmi és kevésbé osztályjellegűek. Ily módon ott, ahol az állam behatol a gazdasági szférába, az osztályharc nehezebbé és összetettebbé válik a munkásosztály számára. Az egyedi kapitalista — mint az osztályharc szubjektuma — helyett a funkciók, társulatok, monopólok, részvénytársaságok sokasága jelenik meg, amelyek megfosztják a kapitalistát hatalmától, s igazi örökösivé válnak a munkásosztályhoz való viszonyulásban. Csupán a kizsákmányolás eszköze, módszere és nagysága változott meg. Ezek külön tanulmányozást érdemelnek.

A modern kapitalizmus és az állami szocializmus, mint a társadalmi viszonyok ellentétes rendszerei, a társadalmi struktúra bizonyos elemeiben fokozzák az osztályösszetűzéseket, de egyes szférákban visszatartó és elodázó irányzatot mutatnak. Ezt az új termelési módszer, az új technika és technológia bevezetése, az újfajta irányítás és szervezés feltételezi. A burzsoázia és a munkásosztály, a kapitalizmus és a szocializmus ellentétes érdekei és céljai az anyagi termelés és a társadalmi felépítmény egyes szféráiban láthatóbbak, míg más területeken rejtettebbek. Ennek oka vagy az egyes országok általános fejlődési színvonala közötti különbség, vagy az egyre szemmel láthatóbb „technológiai szakadék” a nagyon fejlett és fejletlen országok, területek, körzetek, gazdasági ágazatok és társulások között. Néha az ezeket hatványozó társadalmi szférák dominálnak, néha pedig azok, amelyek elrejtik őket. A nagyszámú félig állami, félig társadalmi közvetítő szerv és intézmény, mint pl. a kamarák, a bankok, a különféle szakmai és ágazati egyesületek, részvénytársaságok, tervező és közvetítő irodák, kutatóintézetek, laboratóriumok meghatározott gazdasági és politikai helyzetekben oly mértékben eluralkodnak az anyagi termelésen és a társadalmi eszközökön, hogy emiatt a társadalmi fejlődés létkérdéseivel kapcsolatos társadalmi hatás és döntés súlypontja eltolódik. Az ilyen területeken a menedzserek, mérnökök, közgazdászok, irányítók külön társadalmi rétege jön létre, amelyek gyorsan a társadalmi fejlődés szabályozóivá válnak. Helyzetük a termelés és a társa-

dalom újszerű szervezésén alapul, ezért nehéz társadalmi lényegük mélyére hatolni.

A modern technológia és civilizáció problémája nemcsak a tudományos-műszaki és technológiai területeken, az újításokban és szakosításokban van jelen, hanem a modern termelés feltételei közepette létrejövő társadalmi viszonyok jellegében, valamint e viszonyok következményeiben is. Marx munkáinak megjelenése után majd ötven évre sem történt érdemleges kísérlet a társadalmi viszonyok természetének és jellegének tanulmányozására. Erre csak a későbbi ipari forradalomban került sor. Csak 3—4 évtizeddel ezelőtt kezdték meg egyes polgári teoretikusok kutatni és magyarázni a termelési-műszaki, szervezési és társadalmi feltételeket, valamint a korszerű technológia és civilizáció viszonyait. Ekkor vette kezdetét egy külön tudományág, az ipari szociológia kialakulása, amely tanulmányozza a gépek, a technológia, a munka tudományos megszervezésének hatását az emberek viselkedésére, pszichikai reakciójára, szervezetére és értékeire, a műszaki-technológiai eljárások alkalmazása folytán kialakult alkalmazkodó képesséjükre.

A meglevő tanulmányokban, monográfiákban, cikkekben már elkészült a feldolgozás tudományos és fogalmi rendszere, több módszeres eljárása, amely megkönnyíti a tudományos-műszaki és technológiai forradalom mélyebb sajátosságainak tanulmányozását és megértését. Bizonyos nehézséget jelent az általános társadalmi fejlődés állandó üteme. Az utóbbi évtizedekben ugyanis több változás állt be a társadalmi-gazdasági viszonyokban, a gazdasági, politikai, műszaki, tudományos területeken, a tudományos-műszaki vívmányok alkalmazásában, mint amennyit a tudósoknak sikerült kivizsgálniuk és magyarázniuk. Ezért beszélünk a társadalomtudományoknak az anyagi termelőerők, a termelési viszonyok, a természettudományok és a műszaki tudományok fejlődése mögötti lemaradásáról. Ez azonban csak az egyes társadalmi szférák empirikus kutatására vonatkozik. A kutatási eljárás bonyolultsága, az adatok összegyűjtéséhez és feldolgozásához szükséges tudományos munkások hiánya, a nagyméretű anyagi kiadások, néha pedig a tudományos munka rossz szervezése miatt megtörténik, hogy többet beszélnek az ilyen kutatások szükségességéről, mint amennyit megvalósítanak belőlük. Nem ez a helyzet azonban a fundamentális és alkalmazott kutatásoknál. A tudományos munkának azokon a területein, amelyeknek az alkalmazhatósága kapcsolatban áll a műszaki-technológiai megvalósítással, már több mint három évtizede állandóan növekszik az új találmányok, patentok, szabadalmak, projektumok és tervek száma.

Sok embert bámulatba ejt az a gyorsaság, amellyel a számos találmány valósággá válik, és így mind gyakrabban szemtanúi vagyunk a tudomány, a technika, a technológia dicsőítésének. Az ember intellektuális ereje és találmányai állandóan szemben találják magukat egymással, ugyanakkor kevésbé kísérik figyelemmel és tanulmányozzák az emberiség, a modern civilizáció fejlődésének törvényes útjait, amelyek sok mindenben pozitívan hatnak az emberre, a társadalmi viszonyokra, de egyúttal — a gépek és a civilizáció világában — nega-

tív következménnyel is járnak az ember dehumanizáló tulajdonságainak fejlődésére. Ma már mindjobban utat tör magának az a felfogás, miszerint „Nem az a nemzet lesz a leghatalmasabb és legbefolyásosabb a század következő negyedében, amely legerőteljesebben eleget tesz a tudomány követelményeinek, hanem az, amelyik ezerszámra menő olyan igényeket elégít ki, amelyek hozzájárulnak a csillogó, a teljes civilizáció létrehozásához.”¹

A korszerű tudományos-műszaki és technológiai vívmányok képezik a társadalmi változások elemeit. Ezek pedig az össz társadalmi gazdagságból, munkamegosztásból, a munka és a termelés társításából, a számos szakosításból valamint az embereknek és szervezeteknek a társadalmi termelés követelményeihez való alkalmazkodásából erednek.

Számos találmány gyakorlati alkalmazása a termelés útján kihat a munkamegosztásra, a társadalmi-gazdasági és a politikai struktúra elemeire. Az egyes szociális kategóriák és csoportok helyzete, természete és jellege megváltozik. Rétegződésre, átcsoportosításra kerül sor az osztályokon, rétegeken, foglalkozásokon és szakmákon belül. Új társadalmi kategóriák keletkeznek, amelyeknek a tevékenysége új tartalmat kap, s amelyek a termelési és társadalmi szervezésben új helyzetet foglalnak el, s külön kedvezményeket élveznek a termelési-műszaki és társadalmi hierarchiában.

A korszerű technológia és a civilizáció egyes elemeiben érinti egymást; azonosul, kiegészül, de a társadalmi fejlődés bizonyos elemeiben szétágazik és kizárja az egyik a másikat. A humanizálódás és dehumanizálódás az ipari forradalom kísérője. Az egyik vagy a másik irányzat felülkerekedése határozza meg a társadalmi fejlődés értelmét és fokát, az emberek, mint termelőnek a helyét a társadalomban, a termelésben. Az emberek társadalmi viszonyai a termelési folyamatban „végeredményben” meghatározzák, hogy az emberi munka és alkotás mennyire válik az emberiség javára, hogy mennyire válik az alárendeltség és kizsákmányolás eszközévé, vagy milyen mértékben formálódik destruktív erővé, az emberek fokozott kizsákmányolójává, szabadságának tagadójává. A „technika és a kapitalizmus növekedése” c. részben éppen a tudomány és technika kapitalista módon való gyakorlati alkalmazásának ellentmondásairól van szó. „A kapitalizmus nem azért alkalmazza a gépet, hogy növelje a jólétet, hanem hogy fokozza a profitot, a mechanikai eszközöket az uralkodó osztály erejének növelésére. A kapitalizmus volt az oka annak, hogy Európában és a világ más részein a gépi termékek kíméletlenül megsemmisítették a közműipart még akkor is, ha a gépi termékek gyengébb minőségűek voltak, mint azok, amelyeket helyettesítettek: mert a géppel kapcsolatban állt a tekintély, a fejlődés, a siker, a hatalom még akkor is, ha a gép műszakilag célt tévesztett. A profitlehetőség miatt a gép szerepe túlzottan hangsúlyozott volt, a fegyelemnek való behódolás pedig meghaladta az összhang és a hatásosság határát. A magánkapitalizmus bizonyos jellemvonásai miatt a gép — mint neutrális ügynök — gyakran a társadalom negatív elemének tűnt, és néha az is volt — érzéketlen az emberi élet és az emberi érdekek iránt. A gép

bűnhődött meg a kapitalizmus hibáiért; ennek ellenére a kapitalizmus gyakran a maga érdekéért könyvelte el a gép erőnyeit.”²

A polgári teoretikusok felismerték a gépek veszélyét, dehumanizáló hatását, de a legnagyobb veszélyt az egész társadalmi fejlődésre nem a „gépek és a technika” rejtik magukban, hanem azok kapitalista módon való felhasználása. Az osztályviszonyoknak és osztályharcoknak is ez a lényege.

A KIZSÁKMÁNYOLÁS ÉS AZ OSZTÁLYHARC ÚJ FORMÁI

A tudományos-műszaki és technológiai forradalom feltételei közepe a társadalmi és osztálycélkitűzések párhuzamosan valósulnak meg. Ez összetettebbé teszi a társadalmi struktúrát, és megnehezíti a munkásosztály azon céljainak megvalósítását, amelyek a termelési eszközökhöz való viszonyának megváltozását jelentik, és világviszonylatban a munkásosztály gazdasági és politikai felszabadulását eredményezik. Ez olyan benyomást kelt, mintha gyengülne az osztályharc ott, ahol a burzsoázia és a munkásosztály érdekei közvetlen összeütközésbe kerülnek. Sok polgári teoretikus úgy véli, hogy a munkásosztály társadalmi és gazdasági helyzete annyira megváltozott, hogy többé nincs oka és motivációja az általános, a társadalmin felüli, saját külön érdekeiért harcolni. Van olyan vélemény, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés mai fokán a burzsoázia és a munkásosztály „érdekei azonosulási” irányzata jelentkezik az általános társadalmi előrehaladás érdekében. Az anyagi termelés és a társadalmi felépítmény formáinak sokfélesége, azok áthatottsága és kölcsönös feltételezettsége, kihatással vannak a munka osztályjellegére. Ily módon természetesen változik az emberi lény és az osztályok társadalmi célkitűzése is. Azok a célok és érdekek, amelyekért sok országban harcolnak, meghaladják a minimális egzisztencia követelményeit. Mind több az olyan követelmény, amely a munkásosztály gazdasági és politikai helyzetének radikális megváltoztatását igényli. Az osztályharc nem ösztönszerűen és a társadalmi fejlődés pusztá törvényszerűségei alapján folyik, hanem szervezeten, a forradalmi munkásosztály nagyfokú tapasztalatának és a marxizmus elméleti, eszmei alapjának felhasználásával.

A munka széleskörű társítása a termelőeszközök forradalmasításának kezdetét jelenti világviszonylatban. A polgári teoretikusok ebből a társadalmi-gazdasági folyamatból analógia alapján téves következtetéssel igazolják a kapitalizmusban meglévő társadalmi-gazdasági viszonyokat, az osztályharc, a kizsákmányolás stb. nemlétezését. A munka társításával — az anyagi termelés meghatározott feltételei mellett — kiéleződnek az osztályviszonyok és a kizsákmányolás. A burzsoázia és a munkásosztály érdekeinek ellentmondásai a megnövekedett anyagi javakban, a korszerű termelésben, a technikában és a technológiában összpontosulnak, és a társadalom régi eszközei valamint elavult szervei, intézményei útján nyernek megoldást. A társadalmi viszonyok és a társadalmi szervezés régi rendszere nem képes

áthidalni az osztályellentéteket és összetűzéseket; csupán modifikálja, elodázza és bonyolítja azokat.

Igaz, a kizsákmányolás többé nem jelenti a munkások nyers fizikai kizsákmányolását. A korszerű gépek, a termelés új szervezésének alkalmazásával a termelési folyamatban a dolgozó munkája meghatározott, szakosított műveletekre korlátozódik. Ezeket nem a munkás fizikai erejének kizárólagos igénybevételével végzik, mint az első gépek, gyáripari berendezések idején, hanem többé-kevésbé szakmai és műszaki eljárásokkal. Ez a munkás külön szakosítását és az egyes műveletek tanulását igényli, nem pedig az egész termelési folyamat megismerését.

Külső és belső tényezők hatnak a munkásnak a termelésben és az elosztásban elfoglalt helyére és helyzetére (a jövedelemszerzés módjára), a termelési eszközökhöz való viszonyára, a tulajdonosnak és a menedzsernek a termelés szervezésében és megvalósításában való részvételére. A munkaszervezés műszaki-technológiai újításai bizonyos mértékben feltételezik a termelés résztvevőinek a társadalmi és gazdasági helyzetét. A társadalom viszonyainak rendszere a társadalmi szervezés és számos tudományos, oktatási, művelődési és más közintézmény illetve szolgálat természete azonban közvetve vagy közvetlenül stimulálja vagy hátráltatja a termelést. Számos hatóeszköz — mint a terv, az adó, a különféle járulékok — szabályozza a termelés módját és mennyiségét, a kínálat és kereslet, valamint a termékek árának alakulását is. Ezek viszont jelentős tényezői minden termelésnek.

Az ember és a gép, az ember és az ügyvitel, az irányítás és ellenőrzés összetett interakciói feltételezik a magasfokú munkatermelékenységet, az ésszerűsítést, a termelésben résztvevők harmonikus viszonyát, de az ember nem megfelelő hozzáállása a termelési folyamatokhoz, a rossz munkafeltételek, a gyenge munkaszervezés, az egyes termelési folyamatok ritmusa összhangjának hiánya, az alacsony napszámok az alacsony termelékenységet, a munkások egymás közötti rossz viszonyát, fegyelmetlenségét stb. eredményezi.

„A legfontosabb megmarad” a gépek alkalmazásával is. Azok a fölfogások, amelyek szerint a gépek a profitszerzésnek, a magasfokú termelékenységnek, a munkaidő csökkentésének, az ésszerűsítésnek, a termelésnek, a munkaerő csökkentésének a puszta eszközei, éppen a termelési-műszaki folyamatok társadalmi feltételezettségét irányozzák elő, ez pedig nagy változások okozója lehet a termelésben és a társadalomban. Az ember—tudomány, az ember—technika, az ember—gép a termelési folyamatnak nem statikus komponense, hanem a termelési viszonyok része, amelynek alapját a tulajdonviszony, a termelőeszközök iránti viszony természete és jellege, valamint az anyagi termelés feltételei és viszonyai határozzák meg. A gépek bevezetésével a termelési folyamat csak megkezdődik, de nem fejeződik be.

Az ipari forradalom viszonyainak szabályozása és irányítása mindinkább annak a kritériumává válik, hogy a tudományos-műszaki folyamat és az egész alkotás mennyire áll az ember szolgálatában,

vagy mennyire vált a még nagyobb és hatásosabb kényszer és elidegenítés eszközévé. Ilyen feltételek között az osztályviszonyok teljesen kifejezésre jutnak, mert a termelőeszközök tulajdonosai a megszerzett pozíciók megtartására törekszenek. Ők úgy vélik, hogy ily módon biztosítható a szociális egyensúly, a magas termelékenység, a demokrácia és a szabadság. Szerintük bizonyos követelések megengedhetők, amelyek a napszám kisebb-nagyobb emelésével ki is elégíthetők. Az egyes gazdasági ágazatokban és társulásokban a tervezés és az értékesítés terén még a munkások közreműködését is javasolják. Abból a célból, hogy a munkásokkal való együttműködési készségükről bizonyosságot adjanak, gyakran a szociológusok és pszichológusok csoportjait bízzák meg, hogy tárgyaljanak a termelési folyamat feltételeiről, a szabadidő kihasználásáról, a munkahelyiségeknek a termelés dinamikájához való átrendezéséről, a munkaszünetekről, a testgyakorlatokról a pszichofizikai relaxáció céljából stb. Külön kutatják a munkások alkalmazkodását, képzésüknek a feltételeit és szükségességét a futószalagon való munkához.

A termelési folyamatok műszaki-technológiai tökéletesítése megváltoztatja a társadalmi szükségleteket és a szakmai képzés mércéit. Mind nagyobb szükség van a magas szakképzettségű szakemberekre, a specialistákra, akiknek a feladata, hogy kutatásokat végezzenek és tökéletesítsék a termelést; hogy programozással, tervezéssel, irányítással foglalkozzanak és ellenőrizzék a különféle műszaki-technológiai műveleteket; hogy foglalkozzanak a szakképzetlen és fél-szakképzett munkásokkal, akiknek viszont az a feladatuk, hogy rövid idő alatt elsajátítsák a gép kezeléséhez szükséges, viszonylag egyszerű ügyességeket, vagy a futószalagon folyó termelésbe beépítsék az egyes részeket. A nagymértékben amortizált gyárakban a szakemberek és a fél-szakképzett munkások a termelés hordozói.

A kapitalista termelés, a konkurrencia egyik jellegzetessége, hogy a termelés technológiájának és szervezésének megváltoztatásával csökken a munkahelyek száma. Így a munkások a gyártól, a tulajdonostól, a gazdától vagy a menedzsertől mindinkább függő viszonyba kerülnek, alázas robotokká válnak, akik vakon teljesítik a termelési tervet. A termelésben és a társadalomban való viselkedésüket az egzisztencia határozza meg. Gyakori jelenség az apatikusság, az érdektelenség, amely még a legközelebbi munkatárs sorsa iránti viszonyban is megnyilvánul. A kizsákmányolás osztályérdekekbe tömöríti a munkásokat, de a mindennapi viselkedésben szétválasztja őket, s ez egyfajta ellentmondást, ellentétet jelent, amely megfelel a kapitalista termelés feltételeinek.⁴ A termelésben és a társadalomban eszközölt állandó műszaki és szervezési változások a munkások nagyméretű vándorlását idézik elő az egyik gazdasági ágazatból a másikba, az egyik munkaterületről a másikra. A munkások nagy száma munkakorának letöltéséig három-négyszer is változtatja munkahelyét és gyakran foglalkozását is. Ez nagy hatással van életmódjuk megváltoztatására, lelkivilágukra, családjuk helyzetére. A dolgozók ingatagságát és bizonytalanságát nagymértékben a „termelés racionalizálására”, az új technika és irányítási módszerek bevezetésére és a vállalat

stabilizálására használják fel. Sok tanulmány szól arról, hogy a gazdasági krízis óta a mai napig jelentős előrehaladás történt a munkások anyagi helyzetének, életszínvonalának, műszaki és kulturális képzésének javítása terén. Kevés vita szól a profit állandó növekedéséről, a kizsákmányolás fokáról és a munkások elszegényedéséről.

A polgári teoretikusok munkáik, tanulmányaik és elemzéseik legnagyobb részében a társadalmi viszonyok megváltozását a munkások, menedzserek és tulajdonosok viselkedésében látják. Majdnem azt a következtetést vonják le, hogy a technika, a gépek az egyes műveleteknek feltétel nélküli elvégzését követelik meg és mindenki köteles ehhez tartania magát. „A gépek való alárendeltséget a szociális fennmaradás feltételeként mutatják be.” Ha a társadalmi viszonyokat a kapitalista termelés résztvevőinek viselkedésével magyarázzuk anélkül, hogy gyökeresebb „átrendezésnek” szükségességére valamint az anyagi-termelési viszonyok és feltételek forradalmasítására rámutatnánk egészen a társadalmi felépítményig, nem kapunk választ az átmeneti időszak ellentmondásaira, ellentéteire.

A korszerű társadalmi szervezkedés kérdésének a megoldását a polgári teoretikusok elsősorban a szilárd államszervezetben, az államhatalom tekintélyében, a gazdasági szilárdságban és egyensúlyban, a gazdaság társulásában, a termelés ésszerűsítésében, a gazdaságos anyag- és munkaerőfelhasználásban, illetve a munkatermelékenység állandó növelésében látják. Ezeknek a feltételeknek a megteremtése azt a célt szolgálja, hogy növekedjen az anyagi gazdagság, illetve az uralkodó osztály profitja, és biztosítva legyen a kapitalista termelés működése.

A munkások érdeke ezeknek a feltételeknek van alárendelve, és a munkabér keretében valósul meg. A munkásosztály helyzetének a megoldása az osztályharc, a társadalmi mozgóerő egyik alaptényezője. A meglévő viszonyok megtartása és elméleti-funkcionális igazolása csökkenti az egyes tanulmányok és monográfiák értékét. A társadalmi struktúra egyes szegmentumainak empirista-pozitívista hozzáállással való elemzése és feldolgozása mellőzi a társadalmi törvényszerűség dialektikus-történelmi feltételezettségét, az állandó átalakulás útját, amelybe beleépült a munkásosztály évszázados társadalmi-gazdasági és eszmei-politikai harca.

A korszerű tudományos-műszaki civilizáció gazdasági, szociológiai, technikai és szervezési aspektusainak felismerése és megértése lehetővé teszi az öngazdátás bizonyos feltételeinek és viszonyainak a megteremtését. A termelés megszervezésében, a korszerű technológiában, a műszaki-technológiai újításokban nálunk felmerülő problémákkal való összehasonlítás hozzájárul, hogy elkerüljük azokat a gyengeségeket és hibákat, amelyek a különféle szférákban, a termelés különböző szintjén, az irányításban és ellenőrzésben, a termelésben résztvevők felelőségének társadalmi szabályozásában valamint a társadalmi szervezetekben jelentkeznek. A tudományos kutatók számára az ami „tennivaló marad” több, mint a helyzet megállapítása, tények és az egyének álláspontjainak rögzítése a társadalmi rendszer egyes szféráiban.

A cél tehát az, hogy a tudományos-tehnikai és technológiai fejlődés modern feltételei közepette új megoldásokat találjunk a munkások a közvetlen termelők gazdasági és szociális helyzetének megváltoztatására. Csak az objektív tudományos elemzés segíthet abban, hogy a munkás felismerje annak a korszerű világnak a távlatait és lehetőségeit, amely kizsákmányolásában, illetve relatív passzív és degradált helyzetben tartja. A tudomány vívmányai, a műszaki találmányok, a technológiai újítások képezik a termelőeszközök mindent átfogó forradalmasításának elemeit. Ezek egyrészt szociális-osztályjellegű tényezőket tartalmaznak, másrészt a folyamat fontos eleme, a munkásosztály történelmi érdekeiért folyó harc módszerének az állandó tökéletesítése, illetve a kényszer és domináció olyan tartalmától és formáitól való megszabadítása, amely közömbössé teszi őt a saját munkaeredményeihez való viszonyulásban.

JEGYZETEK

¹ Charles R. Walker: Moderna Tehnologija i civilizacija, Naprijed, 1968, Zagreb, 46. old.

² Uo. 41. oldal.

³ „A munka racionalizálási elvének alkalmazásával az ipari mérnök az eredményesség érdekében annyira leegyszerűsítette a feladatokat, hogy majdnem teljesen eltűntek a munkahelyek között a szakmai különbségek. Az átlag munkásnak a különböző irozatokon, amelyek az előrehaladást jelentették, nehéz volt vertikálisan felfelé haladnia. Itt meg kell említeni, hogy maga a szakszervezet a kollektív megbeszélések révén éveken át elősegítette az egységes munkamércék kialakításának tendenciáját, felemelve a napszámok minimális szintjét anélkül, hogy a munkahelyek különféle kategóriái között a relatív különbségeket növelte volna. (Uo. 106–107. oldal)

⁴ „A munka műszaki szervezése határozta meg az ő (a munkás) viszonyulásának jellegét a munkahelyhez. Ez az ember identifikálta magát a társával, aki a lánc másik végén dolgozott, de úgyszólván semmiféle identifikációt nem mutatott magával a munkacsoporttal. A láncrendszerű munkában az emberek egyes személyek aggregátjai voltak, amelyek közül mindenki többé-kevésbé a többitől függetlenül végezte tevékenységét. Ugy tűnik, hogy a tudathány miatt az intim csoportról erősödött a névtelenség érzése, amelyet a konvejer ritmusa és a munka repetatív jellege táplált.” (Uo. 106. oldal)

REZIME

MODERNA TEHNOLOGIJA I KLASNI ODNOSI

U uslovima i odnosima naučno-tehničke i tehnološke revolucije društveni i klasni sadržaji teku uporedo. To društvenu strukturu čini složenijom i otežava borbu radničke klase za ostvarenje onih ciljeva koji znače promenu njenog odnosa prema sredstvima za proizvodnju i koji vode ekonomskom i političkom oslobođenju radničke klase u svetskim razmerama. Stiče se utisak da slabija klasna borba u onim tačkama gde se direktno sukobljavaju interesi buržoazije i radničke klase. Mnogi građanski teoretičari smatraju da je toliko promjenjen društveni i ekonomski položaj radničke klase da ona više nema razloga ni motiva da se bori za neke svoje posebne interese izvan opštih interesa društva. Ima mišljenja da na dostignutom stepenu društveno-ekonomskog razvoja postoji tendencija „poistovećivanja interesa” buržoazije i radničke klase u interesu opštedruštvenog progressa. Raznovrsnost oblika i zakona materijalne proizvodnje i društvene nadgradnje, njihovo prožimanje i uzajamna uslovljenost utiču i na promene klasne sadržine rada. Naravno da se tako menja biće i društvena sadržina klasa. Ciljevi i interesi za koje se bore u mnogim zemljama prelaze

zahteve za egzistencijalnim minimumom. Sve je više onih zahteva koji traže radikalnu promenu ekonomskog i političkog položaja radničke klase. Klasna borba ne teče stihijno ili po punim zakonitostima društvenog razvoja, već organizovano sa korišćenjem velikog praktičnog iskustva revolucionarne borbe radničke klase i teorijsko idejnog fonda marksizma.

Na mesto i položaj radnika u procesu proizvodnje i raspodele (način sticanja dohotka) na njegov odnos prema sredstvima za proizvodnju, na učešće vlasnika i menadžera u organizovanju i realizaciji proizvodnje utiču kako spoljni tako i unutrašnji činioci. Tehničko-tehnološke inovacije, organizacija rada jednim delom uslovljavaju društveni i ekonomski položaj učesnika u proizvodnji. Međutim, sistem odnosa u društvu, priroda državne organizacije i brojnih, drugih, naučnih, obrazovnih, kulturnih, javnih institucija i službi posredno ili neposredno stimulišu ili zadržavaju razvoj proizvodnje. Putem brojnih instrumenata kao što su plan, porez, razni doprinosi, reguliše se način i obim proizvodnje, delimično se reguliše ponuda i potražnja, cena proizvoda, a to su značajni elementi svake proizvodnje.

RÉSUMÉ

LA TECHNOLOGIE MODERNE ET LES RELATIONS DE CLASSE

A la suite de la révolution scientifique-technique et technologique les courants sociaux et ceux de classe se développent parallèlement. Ce fait rend la structure sociale plus complexe et aggrave la lutte de classe ouvrière dans la réalisation de ses buts c'est-à-dire en changement de son attitude quant aux moyens de production ce qui mène à la libération économique et politique de la classe ouvrière du monde entier.

Il paraît que la lutte sociale est moins acharnée aux points où la collision des intérêts entre la bourgeoisie et celle de la classe ouvrière devient plus directe. Bien des théoriciens bourgeois considèrent que la situation sociale et économique de la classe ouvrière ait été transformée à tel point que chaque lutte pour défendre certains intérêts spéciaux en dehors des intérêts communs de la société en entier, devient superflue. Certains pensent que sur un certain degré du développement socio-économique subsiste la tendance de „l'identification des intérêts" de la bourgeoisie et celle de la classe ouvrière dans l'intérêt du progrès social général. La diversité des formes et des lois de la production matérielle et celle de la superstructure sociale, leur pénétration et conditionnalité mutuelle exercent certaine influence sur la transformation des caractères de classe du travail. Certainement de cette façon l'être et le caractère social est aussi subordonné au changement. Les buts et les intérêts pour lesquels ils luttent dans biens de pays dépassent l'exigence de l'existence pure. Les exigences deviennent de plus en plus graves et visent à une transformation la plus radicale de la situation économique et politique de la classe ouvrière.

La lutte de classe ne se déroule pas d'une façon élémentaire ou conformément aux simples légitimités du développement social, mais d'une manière organisée en tirant avantage d'une expérience pratique considérable de la lutte révolutionnaire de la classe ouvrière aussi bien que des valeurs théoriques et idéologiques du fond du marxisme. Les facteurs extérieurs et intérieurs exercent une influence sur la position et la situation d'ouvrier dans le procès de la production et celui de la distribution (la manière de gagner le revenu), sur ses rapports aux moyennes de production, la participation du propriétaire et manager dans l'organisation et la réalisation. D'autre part, les innovations techniques-technologiques, l'organisation du travail sont subordonnés à la situation sociale et économique du participant dans la production. Cependant, le système du rapport en société, le caractère de l'organisation d'Etat et d'autres institutions scientifiques, culturelles et publiques d'une façon directe ou indirecte stimulent ou arrêtent le développement de la production.

Par le moyen de nombreux instruments tels comme le plan, l'impôt, les différentes contributions on règle la manière et la capacité de la production, partiellement on règle aussi l'offre et la demande, le prix du produit, et ce sont les éléments essentiels de chaque production.